TURKUAZ

TURKUAZ

Hakemli Bilim ve Kültür Dergisi

ISSN 1306-7524

ALTI AYDA BİR ÇIKAR – SAYI 2 - YAZ 2010

Halk Şiirinde Diyalog

Canistan Romanı Üzerine Bir Değerlendirme

Sicill-i Ahvâl Defterlerinde Kırkağaçlı Memurlar

Emine Işınsu'nun Küçük Dünya Romanında Urfa Halk Kültürüne Ait Unsurlar

Divân-ı Hazreti Mısrî Ve Tahmis-i Azbi Babadan Seçme Şiirler

İstiqlal Tarıxında Gəncə: Əzəli Və Şanlı Adın Bərpası Uğrunda Mücadiləyə Bir Baxış

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Ve Bu Cemiyetin Millî Mücadeleye Katkıları

Babek İsyanı

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasının İnformasiya Axtarış Sisteminin Quruluşu Və Təkmilləşdirilməsi

XVI. Yüzyıl Sonlarında Balıkesirin Sosyo-Ekonomik Durumuna Ait Bazı Bilgiler

Divani-Lüğət-İt-Türk Azərbaycan Folklor Kitabının Təməl Mərhələsi Kimi

Martin Mcdonagh'ın Yastık Adam Oyununda Kurgu Ve Şiddet Ve Masumiyetin Sorgulanması

TURKUAZ
HAKEMLİ BİLİM VE KÜLTÜR DERGİSİ

İmtiyaz Sahibi: Bekir Sami ÖZSOY

Genel Yayın Müdürü: Esra ÇİFTÇİ

Neşriyat Müdürü: Yasemin HANEDAR

Editör: Yrd. Doç. Dr. İrfan Murat YILDIRIM

Editör Yardımcısı: Öğr. Gör. Davut ŞAHİN

Genel Koordinatör: Yrd. Doç. Dr. Bekir Sami ÖZSOY

Adres: Arda Mahallesi, Tarla Sokak, 27/10 MANİSA
Tel. 0(236)2321022
Fax 0(236)2321022

ISSN 1306 7524

İÇİNDEKİLER

HALK ŞİİRİNDE DİYALOG 2
CANİSTAN ROMANI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 44
SİCİLL-i AHVÂL DEFTERLERİNDE KIRKAĞAÇLI MEMURLAR 58
EMİNE IŞINSU'NUN KÜÇÜK DÜNYA ROMANINDA URFA HALK KÜLTÜRÜNE AİT UNSURLAR 73
DİVÂN-I HAZRETİ MISRÎ VE TAHMİS-İ AZBİ BABA'DAN SEÇME ŞİİRLER 89
İSTIQLAL TARIXINDƏ GƏNCƏ: ƏZƏLI VƏ ŞANLI ADIN BƏRPASI UĞRUNDA MÜCADILƏYƏ BIR BAXIŞ 105
TRABZON MUHAFAZA-İ HUKUK-U MİLLİYE CEMİYETİ VE BU CEMİYETİN MİLLÎ MÜCADELEYE KATKILARI 114
BABEK İSYANI 122
AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI MƏRKƏZİ ELMİ KİTABXANASININ İNFORMASİYA AXTARIŞ SİSTEMİNİN QURULUŞU VƏ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ 130
XVI. YÜZYIL SONLARINDA BALIKESİR'İN SOSYO-EKONOMİK DURUMUNA AİT BAZI BİLGİLER 136
"DİVANİ-LÜĞƏT-İT-TÜRK" AZƏRBAYCAN FOLKLOR KİTABININ TƏMƏL MƏRHƏLƏSİ KİMİ 146
KİTAP TANITMA VE DEĞERLENDİRME 154
Orhan Aras, *Son Cennet*, Anfora Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 344. 154
Dede Korkut Kitabı (Transkripsiyon-İnceleme- Sözlük) 157
Vahit TÜRK, *Ali Şir Nevâyî Nazmü'l-Cevâhir (Hz. Ali'nin Hikmetleri)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 212. 159
MARTIN MCDONAGH'IN YASTIK ADAM OYUNUNDA KURGU VE ŞİDDET VE MASUMİYETİN SORGULANMASI 162
ÖZETLER 173
ABSTRACTS 178

TRABZON MUHAFAZA-İ HUKUK-U MİLLİYE CEMİYETİ VE BU CEMİYETİN MİLLÎ MÜCADELEYE KATKILARI

Ömer KUL*

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, 12 Şubat 1919 tarihinde kurulmuştur[1]. Cemiyetin 11 kişilik merkez kurulu başkan ve üyeliklerine; Murathanzâde Ziya (Başkan), Hatipzâde Emin, Eyüpzâde İzzet, Nemlizâde Sabri, Çulhazâde Hacı Kadri, Kazazzâde Hüseyin Hacı, Hamdizâde Hacı Hami, Barutcuzâde Hacı Ahmet, Abamozzâde Hüseyin Avni, Hüseyin Reisoğlu ve Eyüpzâde Ömer Fevzi seçilmiştir[2]. Cemiyetin kurucuları Trabzon'un güçlü ittihatçı eşrafından kişilerdi[3]. İlk kongrede cemiyetin başkanlığına getirilecek olan Barutçuzade Hacı Ahmet, İttihat ve Terakki Partisi'nin gizli örgütü olan Teşkilat-ı Mahsusa'nın bölge temsilcisidir[4]. Cemiyet kurulduktan kısa bir süre sonra Rize, Gümüşhane, Giresun ve Ordu'da şubeleri açılmıştır[5]. Cemiyet ilk kongresini 23 Şubat 1919'da Trabzon Müftüsü İmadeddin Efendi'nin başkanlığında yapmıştır. Kongreye bütün ilçe delegeleri iştirak etmiş, Avrupa'ya delege gönderilmesi gayesi ile İstanbul'a beş kişilik bir heyetin gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Heyet, İtilaf Devletleri'nin sempatisini kazanmış şahıslardan iki veya üç kişiyi görevlendirerek Paris'e göndermeyi amaçlamakta, ayrıca diplomatik yollardan Türkiye aleyhine gelişen durumu ülke lehine çevirme gayretinde olacaktı. Bu gaye için gazetelere yazılar yazdıracaklar, İtilaf Devletleri temsilci ve görevlileriyle irtibat kuracaklardı. Bu ilk kongrede alınan bir başka karar da; Trabzon vilayetinin Osmanlı Devleti'ne bağlılığını bildiren beyannâmeler yayınlamak, bu topraklar üzerinde millî hak ve meşrû emelleri destekleyen tarihî, sosyal ve ekonomik belgeleri derc ederek bir araya getirmektir[6].

1919 yılı Nisan ayı başlarında Sadaret'e bir telgraf gönderen heyet, memleketlerini koruyacaklarını belirttikten sonra Paris'te toplanan Sulh Konferansı'na, Karadeniz Rumları adına giden heyetlerin iddia ettikleri yalanların dikkate alındığını hatırlatarak halkın büyük bir

---

* Dr., Celal Bayar Üniv., Fen-Edebiyat Fak., Tarih Böl.

[1] Geniş bilgi için bkz. Mahmut Goloğlu, **Millî Mücadelede Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa**, Trabzon 1981; İzzet Öztoprak, "*Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti*", **I. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildiriler**, (13-17 Ekim 1986), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Samsun 1988, s. 338 vd.; Sebahattin Özel, **Milli Mücadelede Trabzon**, Ankara 1991; Mesut Çapa, **Milli Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**, Trabzon 1998.

[2] M. Goloğlu, **Milli Mücadelede Trabzon**, s. 15-16.

[3] Kamil Erdeha, **Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975, s. 176.

[4] M. Goloğlu, **Milli Mücadelede Trabzon**, s. 161.

[5] Mahmut Goloğlu, **Erzurum Kongresi**, Nüve Matbaası, Ankara 1968, s. 20.

[6] İ. Öztoprak, a.g.m. s. 340 vd.; Ergün Aybars, "*Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti*", **Tarih İncelemeleri Dergisi II**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir 1984, s. 162-164.

heyecan içerisinde bulunduğunu bildirmişlerdir. Cemiyet tarafından gönderilen he Nisan'da Padişah'ın huzuruna çıkarak isteklerini arz etmiştir[7]. Hatipzade Emin, E Ömer Fevzi ve Hacı Alizade İsmail beylerden müteşekkil bu heyet, Padişah'a arz istekleri arasında şunları belirtmişlerdir: "... *ekseriyet-i azimesi dinen ve ırken n muallây-ı hilafet ve saltanata merbut bulunan vilayetimiz ahalisi bu defa Tra Saltanat-ı Osmaniyyeden infikakı ve herhangi bir suretle mukadderatımızın ihlali hus vuku bulan bethahâne işaat üzerine kazalardan ve en ücra köşelerden ihzâr olunan h sadakatperverâne ile merkez-i vilayeti izam edilen murahhaslardan müteşekkil ko merbutiyet-i kadimemizi muhafaza azm ve temennisinde bulunduklarını zat-ı şevk cenab-ı şehinşâhilerine arza bizleri memur ettiler.*" Heyeti dinleyen Padişah: "... *Osmaniyyenin bir cüz-i layenfekki olan Trabzon'u tarihi hatıralarla yad ve tezkâr ahalinin selam-ı şahaneleriyle taltifini*" irade buyurmuşlardır[8].

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin İzmir'in işgaline kadar dönem içerisinde silahlı mücadele cihetine başvurmadığı görülür. İzmir'in işgali i toplanan kongrede yeni kararlar alınmıştır. Bir taraftan protesto mitingleri yapılırke taraftan da İtilaf Devletleri başkanlarına çekilen telgraflarda haksızlıklar duyurulmaya edilmiştir. Cemiyet, Trabzon'un da işgaline karşı silahla karşılık verilmesi, asker topl ayrıca doğu vilayetlerinin iştirakiyle ortak bir kongre tertip edilmesi kararını ver Zikretmiş olduğumuz bu dönemde Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Erzurum'da bir kongre toplama hazırlığındaydı. Cemiyet bundan sonra ilk olarak Erzurum'd cemiyetle iş birliğine yönelmiştir[9]. Bu kongreye Mustafa Kemal Paşa da davet edilir Cemiyet, 7 Haziran 1919'da padişah ve sadrazama iki ayrı telgraf çekmiş, Trabzon' Rum-Pontus devletinin ihdasına gayret edildiği hakkındaki haberlere dikkat çel Trabzon'da da İzmir gibi bir işgal olayının vuku bulabileceği endişesi dile getirilmiş sayede Paris Sulh Konferansı'na gidecek olan Damat Ferit Paşa uyarılmak istenmiştir hazindir ki Osmanlı hükümetleri bütün bu tehlikelere karşı koyabilecek ve tedbir alab kuvvette değildir. Buna mukabil Anadolu'nun her noktasında tehlike günden güne art olduğu için Rumların, Trabzon ve Samsun'a sürekli çete ve bunlarla beraber silah ve ce çıkardığını duyan bölge halkı, Kuva-yi Milliye'ye katılmaktan başka çarelerinin kalma inanmaktaydı. Batum'da Rum gönüllüleri toplanıyor, Karadeniz Bölgesi'nde ikâmet

---

[7] E. Aybars, a.g.m., s.162 vd.
[8] **Tasvir-i Efkâr Gazetesi**, 28 Nisan 1919, no: 2709; Bu haberin sadeleştirilmiş hulasası için bkz. İ. Ö a.g.m., s. 343-344.
[9] H.Öksüz-H.Aktaş, a.g.m., s. 329.
[10] E. Aybars, a.g.m. s. 163; İ. Öztoprak a.g.m., s. 346-347.
[11] M. Goloğlu, **Erzurum Kongresi**, s. 51 vd.

bütün Rum ve Ermeniler silahlandırılıyordu[12]. Cemiyet, 22 Mayıs 1919 tarihli olağanüstü toplantısında, azınlıkların işgallerine karşı silahla karşı konulması kararını vermekten başka İskele Kâhyası Yahya ile irtibata geçerek onun komutasında, yük ve yolcu iskelelerinde çalışan denizcilerin meydana getirdiği bir müfreze kurmuştu. Rıhtım olmadığından açıkta demirleyen gemilerden yük ve yolcu çıkarılırken bile her ihtimale karşı silahları omuzlarında çalışıyorlardı[13]. Karadenizli takacıların Kuva-yi Milliye'nin başarıya ulaşması için gösterdikleri çabalar, halk türkülerine konu olacak kadar zihinlerde iz bırakmıştır. Methi Bayar eserinde bu konudan şu şekilde bahsetmektedir: "*Başarılarını övmekten usanmayacağım İstiklal Savaşı takacılarından birine, Dursun Kaptan'a, meçhul bir saz şairi çok canlı ve içten mısralar yazmış; güzel bir makamı da var. Bilmem beste denir mi bu tekerleme havasına. Ben onu bir Karadenizli Kuva-yi Milliye takacısından dinledim.*" Yazar eserinde, Batum'dan Rize'ye doğru yola çıkan Dursun Kaptan'la ilgili bir şiire de eserinde yer vermiştir. Şiirin ilk ve son dörtlüğü şu şekildedir:

Dursun Kaptan Batum'dan
Avore etti, kakti
Şişirdi yelkenleri
Cigaresini yakti

Piryol çakiyor, piryol
Selam olsun Rize'ye
Ellibeş sefer ettuk
Kuva-yiMilliyeye[14].

Lakin bütün bu yapılanlar Rum çetelerinin faaliyetlerine son vermeye yetmemiştir. Bu gaye ile Giresun'da Topal Osman Ağa ve maiyetiyle de anlaşılmış, diğer ilçe ve bucaklarda da bazı tedbirler alınmıştı[15]. Gelişen bu olaylardan sonra net olarak ortaya çıkan sonuç, halkın Karadeniz Bölgesi'nde artık Kuva-yi Milliye'nin gücüne güvenilebileceğidir.

Cemiyetin II. kongresi toplantı halindeyken 30 Mayıs'ta Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından gönderilen telgrafta, Erzurum veya daha münasip bir vilayette toplanacak kongreye Trabzon delegeleri de davet edilmiştir. Aynı gün Trabzon'dan Erzurum'a

[12] ATASE Arşivi, Kls. 88, Ds. 322, Fh. 18'den naklen M. Çapa, **Pontus**, s. 69.
[13] İ. Sami Kalkavanoğlu, **Milli Mücadele Hatıralarım**, İstanbul 1957, s. 10 vd.
[14] Methi Bayar, **İstiklal Savaşında Türk Denizcileri**, İstanbul 1945, s. 76 vd; M. Çapa, **Pontus**, s. 69, n. 19.
[15] M. Goloğlu, **Milli Mücadelede Trabzon**, s. 24.

gönderilen telgrafta, kongreye katılmaya karar verildiği ve hazırlıkların ba belirtilmiştir[16]. Erzurum Kongresi'nin 10 Temmuz'da toplanması kararlaştırılmış; Sü Of, Akçaabat, Vakfıkebir, Tirebolu, Giresun, Ordu, Trabzon, Maçka, Şiran, Gümüşh Kelkit'ten seçilen Trabzon vilayet delegeleri 8 Temmuz'da Erzurum'a varmışlardı Temmuz 1919'da açılan Erzurum Kongresi'nde Trabzon ve çevresindeki Rum-l tehditlerine karşı bazı kararlar alınmıştır. 7 Ağustos 1919 tarihli kongre kararları bir gü Erzurum'da faaliyet gösteren Türk Basımevi'nde yayınlanmıştır. Kongrenin esas ma şunlardan ibaretti:

"1- Vilayât-ı şarkiyye ve Trabzon vilayeti ve Canik Sancağı gayri kabili infi camia-i osmaniyenin bir rüknü olmak üzere bir kül teşkil eder.

Trabzon vilayeti ve Canik sancağı ile vilayât-ı şarkiyye namını taşıyan Er Sivas, Diyarbakır, Mamüretü'l-Aziz, Van, Bitlis ve bu meyandaki elviye-i müstakile sebep ve bahane ile yekdiğerinden ayrılmak imkânı tasavvur edilmeyen bir kül olup, sa felakette iştiraki tammı kabul ve mukadderatı hakkında aynı maksadı hedef ittihaz eder mıntıkada yaşayan bil-cümle anasır-ı İslâmiye yekdiğerine karşı hürmet-i mütekabile v fedakâri ile meşhûn ve vaziyeti ırkıya ve ictimâiye ve şerait-i muhitiyelerine riaye kardeştirler.

2- Her türlü işgal ve müdahaleyi Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine matuf telakki edeceğimizden müttehiden müdafaa ve mukavemet esası kabul edilmiştir.

Vatanımızda öteden beri birlikte yaşadığımız bilcümle anasır-ı Hristiya kavanini Devlet-i Aliyye-yi Osmaniyye ile müeyyed hukuk-ı müktesebelerine ta riayetkârız. Bunların mal, can ve ırzlarının masuniyeti muktaziyyat-ı diniye, ananât-ı ve esasât-ı kanuniyemizden olmağla bu esas kongrenin kanaat-ı umumiyesiyle de itmişdir. Ancak Rum ve Ermenilerin bizzat veya bil-vasıta hafi ve celi her ne şekil ve olursa olsun hâkimiyet-i Osmaniyeye ve hukuk-ı İslamiyeyi ve mevcudiyet-i milliyemiz bir vaziyet almalarına katiyyen müsaade edilmeyecektir. Millet ve vatanımızın ; müeddi ve maneviyesiyle müdafaa ve mukabelede kendini sahib-i hakk ve selahiyet ider.

Bu babda Düvel-i İtilafiye'nin herhangi bir surette vuku bulacak teşebbüsat gayenin hususûne bir sebep telakki eyleyeceğimizden bu takdirde dahi hu mukaddesatımızı bütün varlığımızla müdafaada katiyen tereddüt idilmeyecektir. İc esbab ve tedabiri tedafüiye ittihazı zaruri görülmüştür.

---

[16] Bu yazışmalar hakkında bkz., K. Karabekir **a.g.e.**, s. 36 vd.
[17] M. Gologlu, **Milli Mücadelede Trabzon**, s. 67.

Vatanımızı Rum ve Ermeni ayakları altında çiğnetmemek üzere derhâl mıntıkası musarrah olan Şarki Anadolu'da bir idare-yi muvakkate teşekkül idecektir"[18].

Bu maddelerden anlaşılacağı üzere Trabzon vilayeti ve Canik sancağı ile doğu vilayetlerinin herhangi bir sebeple birbirlerinden ayrılmasının imkânsız olduğu ve bir bütünü teşkil eden parçalar oldukları, Rum ve Ermenilerin alenen ve gizli her türlü faaliyetleri karşısında birlikte hareket edecekleri vurgulanmıştır. Paris Sulh Konferansı'nda zikredilen bu bölgeler üzerindeki Ermeni ve Rum iddialarının haksızlığı açıkça savrulmuştur. Kongre kararlarında bütün bunlara karşı çıkılacağı ve her türlü şart dâhilinde bu zihniyete karşı durulacağı ifade edilmiştir.

Rum ve Ermeni tehlikesine karşı doğu vilayetleriyle dayanışma içerisine giren Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin yayın organı İstikbal Gazetesi idi. İlk nüshası 10 Aralık 1918 günü Yorgi Mihalidi'nin matbaasında basılmıştır[19]. 1920 ve 1921 yıllarında Pontusçuluk faaliyetleriyle alakalı yazılara ağırlık verilmesinde gazetenin Rum matbaası dışında yayınlanmış olmasının tesiri açıkça görülmektedir. Gazetenin Başmuharriri Ahmet Faik de yazılarında birçok defa bu konudan bahsetmiştir. Trabzon Metropoliti Hrisantos, Paris Sulh Konferansı'ndan avdet ettikten sonra Faik Ahmed ile görüşerek Avrupa'ya yaptığı gezinin gayesini ve bu gezideki intibalarını anlatmıştır. İstikbal gazetesinde yayınlanan bu mülakatın metnini İleri Gazetesi de okuyucularına aktarmıştır[20]. Türk kamuoyunda daha öncede zikretmiş olduğumuz üzere Hrisantos'un sözlerini tutmadığı kanaati hâkimdi. Buna ilaveten İstanbul'da yayınlanan birçok gazetede de bu düşünce kendisini aynen muhafaza etmiştir[21]. İkdam Gazetesi, "***Hrisantos'a Açık Mektup***" başlığıyla daha önce İstikbal Gazetesi'nde yayınlanmış olan yazıya yer vererek Hrisantos'un 10 ay müddetince yapmış olduğu siyasi faaliyetlerinin hüsranla sonuçlandığı ve bu hüsranı kalın bir hicap perdesi ile kapatmak düşüncesiyle İstikbal Gazetesi'ne bu beyanatı verdiği ifade edilmiştir. Bu yazıda hulasaten şunlardan bahsedilmekteydi: "*Devletler gibi milletler hatta fertlerin 'açık politika' takibini insanlığın mefkûresi kabul ettiği böyle bir zamanda asırların kullana kullana pek yıprattığı diplomasi lisanının bugün milliyetini müdrik bir millet üzerinde nasıl etkiler bırakacağını elbette bilmek isteriz... Beyanatınız iki muhtelif safha ihtiva ediyor: Biri, mütarekeden bugüne kadar sarf ettiğiniz siyasî faaliyetler, diğeri müşterek idareye dayanan gelecek hakkındaki düşünceleriniz.*

---

[18] **TVD**, C. I, S. 2, Haziran 1941, s. 83 vd.
[19] Ö. S. Çoşar, **Milli Mücadele Basını**, s. 216.
[20] **İleri Gazetesi**, 22 Kasım 1919.
[21] Bir örnek için bkz. "*Hrisantos Efendi'nin Evsaf ve Meziyyâtı*", **Tasvir-i Efkâr Gazetesi**, 27 Kasım 1919, No: 2914.

Evet, şüphesiz Trabzon'un Ermenistan'a katılmasına mâni olmak için varlığınızla çalıştınız; bu uğurda velûd dehânızı sarf eylediniz. Fakat itiraf ediniz Türk'ün lehine değil, Pontus Hükümeti şerefine veya hiç değilse Venizelos'un menf olarak yaptınız. Trabzon'dan hareket ettiğiniz zaman hangi düşünceler içe olduğunuzu, neler tasarladığınızı, neler tasarladığınızı bildiğimizi hatırlatırsak nezaketsizliğimize yorumlamayın.

Beyanatınızın bir noktasında 'Paris'teki Ermeni Murahhas Heyeti' ile görüştü itiraf ediyorsunuz. Mademki Türk'ün menfaatini de nazar-ı dikkate alıyordunuz, o hâl Türk heyetiyle de görüşmeyi unuttunuz. Onlarla görüşmekten sizi hangi kuvvet alıkoydı

Herhâlde bugünki ricat ihtimalini göz önünde bulundurmalı ve sonra da bi zevâhiri, oyalamak için şöyle böyle bizimkilerle bir iki kerecik olsun temasta bulunmalı

Beyânatınızın ikinci kısmına gelince; esâsen asıl söz konusu etmek istediğ budur. İtiraf etmeliyiz ki biz geçmişte azınlıklar hakkında yanlış bir yol izledik. İstanbu eder etmez, tavsiye buyurduğunuz gibi 'müşterek idare' tesis etmekle doğrudan doğruy menfaatimizi darbeledik ve o yüzden değilmidir ki hâlden hâllere düştük. Unutma sizler de o sayede bugün hâlâ bizi meşgul eyleyebilmektesiniz. Bu noktada tam müşteriğiz.

'Müşterek İdare'lerden maksadınız nedir? Acaba büyük hâkânımız, sizin de hâkânınız mıdır? Sultan Mehmed Han hazretleri zamanından beri idare hayatımız Türklük-Rumluk gibi ayrımcılık yaptık mı? İnsaf ediniz. Daha düne kadar memleketi bazen tamamen mukadderatını kısaca her şeyimizi bir Rum'un, bir Ermeni'nin bırakmaktan çekindik mi?"[22].

Sonuç

1920 yılında Anadolu her açıdan büyük badireler içerisinde olmuştur. Yunanlı Anadolu'dan iç kesimlere doğru ilerlerken karşılarında sadece düzensiz birlikler ş vatan müdafaasına gayret eden Kuvâ-yi Milliye birliklerini bulmuştur. Doğu Ana Ermeni tehlikesi, Karadeniz Bölgesi'nde Pontus çetelerinin faaliyetleri ve Güney'de İn Fransız işgali dolayısıyla Anadolu bir nevî ateş çemberinin içersinde idi. İtilaf Devl ait kuvvetler, devletin başkenti İstanbul'u 16 Mart'ta işgal etmişler, bu işgal üzerin yurtta olduğu gibi Trabzon'da da mitingler yapılmasını XV. Kolordu Kumandanı Karabekir Paşa, III. Fırka Kumandanı Rüştü Paşa'ya telgrafla bildirmiştir; 24 Mar cevabi telgrafta *"Trabzon İslam halkının herhangi bir ihraca karşı mukabelede bulun dâir buradaki mümessiller mahâfilinde ve Hıristiyanlar arasında kanaat-i tamme"* bu

[22] **İkdam Gazetesi**, 29 Kasım 1919, no: 8189.

belirtilmiştir. İtilaf Devletleri temsilcileri, halkın galeyana gelip bir olay çıkarmasından çekindikleri için temsilciliklerde birer komiser bulundurulmasını validen rica etmişlerdi. Vali ise "*Vilayetin ufuklarında harp gemilerinin dumanları belirmediği müddetçe vilayetin asayişinden ve halkın muhafaza-i sukûnundan katiyen endişeye mahal olmadığını, ancak halkı galeyana getirecek bir olaya sebep oldukları takdirde Trabzon'un vatanperver hassas halkının vatanî vazifelerine kemâl-i teheyyüc ve asabiyetle atılacaklarını ve bundan sonra ise neticenin kestirilemeyeceğini*" dile getirerek temsilcileri ikaz etmişti[23]. Gelinen noktada Trabzon halkı, vatanın savunması için artık her türlü tehlikeyi göze almıştı. Bir kıvılcım bile her tarafı ateşe verecek bir hâldedir. İşte bu durumdaki Trabzon'da Cemiyetin halkı bilgilendirmek ve bilinçlendirmek gayesiyle yaptığı faaliyetler tarihe altın harflerle geçmiştir. Bugün itibariyle bölge halkının millî ve dinî meselelere göstermiş olduğu hassasiyetin Kurtuluş Savaşı öncesi, sırası ve sonrasında yapmış olduğu takdire şayan faaliyetler sayesinde olduğunu ifade etmek kanaatimizce doğru bir tespit gibi durmaktadır. Cemiyetin her kademesinde görev alan şahısların ve cemiyet faaliyetlerinin bütün yönleriyle ortaya çıkarılmasının gelecek nesillere iyi örneklerle dolu bir tarih bırakılacağı unutulmamalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

A- Arşiv Belgeleri ve Gazeteler

ATASE Arşivi, Kls. 324, Ds. 6-A, Fh. 19.

ATASE Arşivi, Kls. 88, Ds. 322, Fh. 18.

"Hrisantos Efendi'nin Evsaf ve Meziyyâtı", **Tasvir-i Efkâr Gazetesi**, 27 Kasım 1919, No: 2914.

İkdam Gazetesi, 29 Kasım 1919, no: 8189.

İleri Gazetesi, 22 Kasım 1919.

Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 28 Nisan 1919, no: 2709

B- Tetkik Eserler ve Makaleler

Aybars, Ergün: "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti", **Tarih İncelemeleri Dergisi II**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir 1984

Bayar, Methi: **İstiklal Savaşında Türk Denizcileri,** İstanbul 1945

Çapa, Mesut: **Milli Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**, Trabzon 1998.

Çapa, Mesut: **Pontus Meselesi**, Serander Yay., Trabzon 2001.

[23] [illegible] Kls. 324, Ds. 6-A, Fh. 19'dan naklen M. Çapa, **Pontus**, s. 73

Çoşar, Ö. S.: **Milli Mücadele Basını**, s. 216.

Erdeha, Kamil: **Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul 19

Goloğlu, Mahmut: **Erzurum Kongresi**, Nüve Matbaası, Ankara 1968

----------: **Millî Mücadelede Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa**, Trabzon 1

Karabekir, Kazım; **İstiklal Harbimiz**, C. I, Türkiye Yay., İstanbul 1948

Öksüz, Hikmet-Aktaş, Hayati; "Pontus meselesi'nin Tarihsel Arka Planı ve İngiliz-A Belgelerine Yansıması", **Başlangıçtan Günümüze Pontus** (Ed., Veysel Usta), Serander Yay., Trabzon 2007, s. 307-334

Özel, Sebahattin: **Milli Mücadelede Trabzon**, Ankara 1991

Öztoprak, İzzet; "Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti", **I. Tarih K Karadeniz Kongresi Bildiriler**, (13-17 Ekim 1986), Ondoku Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Samsun 1988, s. 335-350.